

hakkında bilgi bulunmamaktadır. 7. *Kitâb li'l-‘amel bi'l-uşurlâbi'l-kürevî*. Kürevî usturlapla ilgili en iyi çalışmalardan biri kabul edilen eser üzerinde H. Seemann çalışma yapmıştır (“Das kugelförmige Astrolab...”, *Abhandlungen zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Medizin*, VIII [Erlangen 1925], s. 32-40). 8. *Kitâbü Ahdâşi'l-cev*. İbnü'l-Kıfî eserinin Mu'tazid-Billâh için telif edildiğini söylerse de (*İhbarü'l-‘ulemâ*, s. 168) Ayasofya nüshasında Mu'tazid-Billâh'ın veziri Kasım b. Ubeydullah'a sunulduğu belirtilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4832/20). 9. *Kitâbü Tefsîri'l-erba'a li-Batlamyus* (İbnü'n-Nedim, s. 561). Bugüne ulaşmayan eser İbnü'l-Heysem ve Bîrûnî tarafından kullanılmış ve Batlamyus'un *Tetrabiblos*'u üzerine yazılan en iyi şerh kabul edilmiştir. 10. *Kitâbü'l-Mevâlid*. Bu eser de Bîrûnî tarafından kullanılmıştır. 11. *Maḳāle fî ḥavâdişi'l-kırânât ve'l-küsûfâtî'd-delle 'ale'l-fiten ve'l-hurûb*. Zamanımıza ulaşan eser (Sezgin, VII, 156), astroloji konusundadır. 12. *Tefsîrû Kitâbi Zâhirâtî'l-felek li-Öklidis*. Öklid'in *Phainomena*'sı için yapılmış bir şerh olup adına Nasîrüd-dîn-i Tûsî'nin aynı esere yazdığı tahrirde rastlanmaktadır (Sezgin, VI, 192). 13. *Faşl fî tahfîfi's-sâ'âtî'z-zamâniyye fi' külli kubbe ev fî kubbetin yûsta'melû lehâ. er-Resâ'ilü'l-müteferrika fi'l-hey'e li'l-müteḳaddimîn ve muâsırı'l-Beyrûnî* içinde basılmıştır (Haydarâbâd 1366/1947).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist* (nşr. Nâhîd Abbas Osman), Devha 1985, s. 560-561; Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkiye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 142; Sâid el-Endelûsî, *Ṭabaḳâtü'l-ümem* (nşr. Hayât Bû Ulvân), Beyrut 1985, s. 90-91, 143; İbnü'l-Kıfî, *İhbarü'l-‘ulemâ*, s. 168; Sâlih Zekî, *Âsâr-ı Bâkiye*, İstanbul 1329, II, 159-160; Suter, *Die Mathematiker*, s. 45; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 386-387; Sezgin, *GAS*, V, 283-285; VI, 191-192; VII, 156, 268-269, 330; Sarton, *Introduction*, I, 598; Ebû'l-Kâsım Kurbânî, *Zindeginâme-i Riyâzîdânân-i Devre-i İslâmî*, Tahran 1365 hş., s. 513-516; Abdulhamid I. Sabra, “al-Nayrizî”, *DSB*, X, 5-7; a.mlf., “Simplicius' Proof of Euclid's Parallels Postulate”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, XXXI, London 1968, s. 12-32; Halil Çavuş, *Nazariyyetü'l-mütevâziyât fi'l-hendesetü'l-İslâmiyye*, Tunus 1988, s. 25-40; B. A. Rosenfeld – A. P. Youschkevitch, *Nazariyyetü'l-ḥuṭûṭi'l-mütevâziyye fi'l-meşâdirî'l-‘Arabiyye* (trc. Sâmî Şelhûb – Necîb Abdurrahman), Halep 1989, s. 75-80; a.mlf., “Geometry: The Theory of Parallel Lines”, *Encyclopedia of the History of Arabic Science* (ed. Roshdi Rashed), London 1996, II, 463-470; J. P. Hogendijk, “Al-Nayrizî's Own Proof of Euclid's Parallel Postulate”, *Sic itur ad Astra: Studien zur Geschichte der Mathematik und Naturwissenschaften* (ed. M. Folkerts – R. Lorch), Wiesbaden 2000, s. 252-265; a.mlf., “al-Nayrizî”, *EJ* (İng.), VII, 1050; B.

A. Rosenfeld – Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works (7th-19th c.)*, İstanbul 2003, s. 63-64; E. S. Kennedy, “A Survey of Islamic Astronomical Tables”, *Transactions of the American Philosophical Society*, XLVI/2, Philadelphia 1956, s. 131, 135; D. Pingree, “Fazl Nayrizî”, *Elr.*, IX, 461-463.

İHSAN FAZLIOĞLU

NEYSÂBÜRÎ

(bk. NİSÂBÜRÎ).

NEYZEN EMİN EFENDİ

(bk. YAZICI, Mehmet Emin).

NEYZEN TEVFİK

(1879-1953)

Ney üflemedeki ustalığı yanında hicviyeleriyle de tanınan şair.

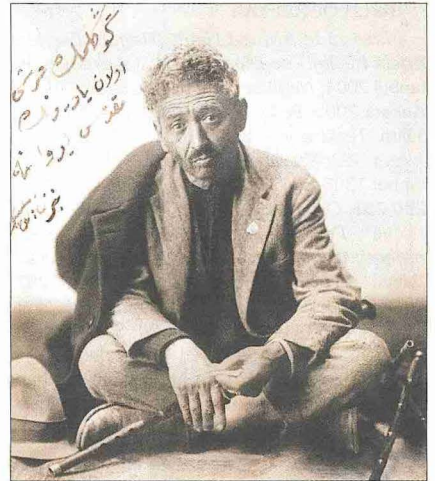
24 Mart 1879'da Bodrum'da doğdu. Asıl adı Mehmed Tevfik olup soyadı kanunundan sonra Kolaylı soyadını almıştır. Hayatının belli bir dönemi hakkında en doğru bilgiler 1917'de yazdığı “Tercüme-i Hâlim” adlı şiirinden öğrenilmektedir. Dedesi Sam-sun Bafra'da Câmî-i Kebîr imamı Kolaylı-oğulları'ndan Mustafa Efendi, babası İstanbul Dârülmualimîn-i Âliye'nin ilk mezunlarından Bodrum Rüşdiye Mektebi kurucu öğretmenî Hâfız Hasan Fehmi Efendi, annesi Bolu'nun Müstahkimler nahiyesinde Hatipoğulları sülâlesinden Emine Hanım'dır. Rüşdiyeyi Bodrum'da okudu. Babasının tayini üzerine Urla'ya göç ettiler (1892). Ömür boyu kurtulamayacağı sara nöbetleri şeklinde gelen bir hastalığa burada yakalandı. Berber Kâzım Efendi'den ilk ney derslerini Urla'da aldı. Sağlığına zarar vereceği endişesiyle ailesi ona neyi yasaklamışsa da daha sonra doktorunun tavsiyesiyle tekrar ülemekye başladı. İzmir İdâdisi'ne yatılı olarak girdi, ancak hastalığı yüzünden okulu bırakmak zorunda kaldı. Kâzım Efendi'nin tavsiyesi üzerine İzmir Mevlevîhânesi'ne devam ederken Şeyh Nûreddin Dede'nin kardeşi Cemal Bey'den ney öğrenmeye başladı (1894). Mevlevîhâne müdâvimleri arasında Şair Eşref, Tokadîzâde Şekib Bey, Tevfik Nevzad, Abdülhalim Memduh, Bıçakçızâde Hakkı gibi çoğu sürgün dolayısıyla İzmir'de bulunan edebiyat ve mûsiki dünyasının sanatkârlarıyla tanıştı. Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri aldı. Ney üflemedeki şöhreti yayıl-

dıkça gidilen yemekli toplantılarda içkiye de başladı. *Muktebes* dergisinin 30 Nisan 1314 (12 Mayıs 1898) tarihli sayısında ilk şiiri yayımlandı.

1898'de İstanbul'a gitti ve babasının arkadaşası Mûsâ Kâzım Efendi'nin o sıralarda müderris bulunduğu Fethiye Medresesi'ne girdi. Tanıştığı Mehmed Âkif'ten (Ersay) Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri aldı, o da Âkif'e ney dersleri verdi. Kendi ifadesine göre her bakımdan hocası ve mürşidi olan Mehmed Âkif aracılığıyla Hersekli Ârif Hikmet, İbnülemin Mahmud Kemal, şair Halil Edib gibi şahısların sohbetlerine katıldı. Zamanının mûsiki üstatlarından Kanûnî Hacı Ârif Bey, Tanbûrî Cemil, Kemeçeci Vasil ve Üdi Nevres'le tanışma fırsatı buldu. Bu arada Yenikapı ve Galata mevlîhânelerine gidip medresenin katı atmosferinden kurtulmaya çalıştı. Medrese kıyafetini giymemesi gibi sebeplerden dolayı medreseden ayrılıp Fatih'te Şekerci Hanı'nda tuttuğu bir odada ikamet etmek zorunda kaldı. Bu şekilde bir hayat tarzı onun içkiye olan iptilâsını arttırdı. Bu arada bazı kaynaklarda belirtildiğine göre namaz kılmadığı gerekçesiyle Yenikapı Mevlevîhânesi'nden de uzaklaştırıldı.

Şehzadebaşı ve Sirkeci meyhanelerindeki toplantılarda II. Abdülhamid idaresine karşı pervasızca sözler sarfetmesi neticesinde takibata uğradı ve bu yüzden çevresini kaybederek yalnız kaldı. İzbe meyhanelere dadanarak sefil bir hayat yaşamaya başladı. Mehmed Âkif'in ısrarlarına rağmen içkiyi bırakamadı. Bu arada Bek-

Neyzen Tevfik

taşı muhitlerinde bulundu. 1903 yılında Mısır'a giderek İskenderiye ve Kahire'de yaşadı. Kaygusuz Sultan Bektaşî Tekkesi'ne sığındı. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine (1908) İstanbul'a dönüşünde tekrar Âkîf'in yanına geldi. 1910'da Cemile Hanım'la evlendi, ancak kızı Leman üç aylıkken ondan ayrıldı. Herhangi bir işte çalışmadı. Âkîf'i görmek için ikinci defa Mısır'a gitti (1929).

Dönüşünde İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda görevlendirildi (1930). Bu arada hastalığı ve içkiye olan düşkünlüğü sebebiyle birkaç defa akıl hastahanesinde tedavi gördü. 1951'de çevrilen bir filmde oynadığı önemli rolüyle epeyce başarılı bulundu. Yakalandığı bronşitten kurtulamamaya 29 Ocak 1953'te vefat etti. Hem Mevlâî hem Bektaşî merasimi yapılarak Kartal Mezarlığı'na defnedildi. Daha önce dostluk kurduğu Kurt Strigler'in Neyzen için bestelediği bir parça Dresden Radyosu'nda çalındı (Usta, s. 34). Remzi Dede, "Remzi târihin yazarken çekti bir âh-ı hazin / Gitti Neyzen elde ney kevser şarâbı içmeye" mısralarıyla vefatına tarih düşürmüştür.

Mala mülke değer vermeyen, etrafındaki haksızlıkları alaya alan dervişmeşrep bir kişiliğe sahip olan Neyzen Tevfik neyini yalnızca kendi zevki için üflemiş, onu maddî kazanca alet etmemiş, sadece gönül adamı kişiliğiyle öne çıkmıştır. "Akse-dince gönlüme şems-i hakikat pertevi / Meyde Bektâşî göründüm neyde oldum Mevlâî" mısraları onun yaşayış tarzı ve düşünceleri hakkında fikir vermektedir. Hayatında kendisine maddî imkânlar sağlayacak kişilere iltifat etmemiş, bildiği ve inandığı gibi yaşamıştır. "Felsefemde yok ötem, ben çünkü sırr-ı vâhidim / Cem'i kesrette yekûnen sıfır-ı mutlak olmuşum / Yokluğumla âşikârım, Ehl-i beyt'e âidim / Secdemin şeklindeki ism-i Muhammed şâhidim" mısraları ve ölümüne çok yakın bir zamanda kendisini ziyarete gelen Cemallettin Server'e söylediği, "Şahit ol Server, ben şuurlu bir müminim" sözü onun dinî inancı hakkında bir kanaat verir.

Şiirlerinde Bodrum'da dinlediği halk şairlerinin, Şair Eşref'in ve Mehmed Âkîf'in etkileri görülmektedir. Hiciv şiirlerinde yer alan kaba saba ve açık saçık sözleri umursamaz hayat tarzına bağlamak gerekir. Mizahla düşüncüyü birleştiren ince, alaylı şiirleri de çoktur. Bu yönleriyle eski tarz şiirle yeni şiir arasında kalmış, fakat daha çok eskiyi hatırlatacak ifadelerle yer vermiştir. Yer yer hece ve daha çok aruz vezni kullanmıştır. Medrese kültürünün ve

tekke muhitinin tesiriyle şiir dili oldukça eskidir. Nükteleriyle birlikte kalendermeşrepliği, alaycılığı, haktan ve halktan yana oluşu onun halk tarafından sevilip tanınmasını sağlamıştır.

Küçük yaşlarından itibaren üflemeye başladığı neydeki ustalığı hayatının ileriki safhalarında müzik otoriteleri tarafından kabul edilmiş ve müzik meclislerinin aranan kişisi olmuştur. Şiirlerinden altısı çeşitli bestekârlar tarafından bestelenmiştir (a.g.e., s. 64-65). Çeşitli makamlarda ney taksimlerinden oluşan birçok plak doldurmuşsa da bunlardan pek azı muhafaza edilebilmiştir (Akdoğan, s. 65; mevcut plaklardan faydalanarak on altı ney taksimi 2001'de bir CD'de toplanmıştır). Şehnaz-büselik ve nihâvend makamlarında iki saz semâisi bulunmaktadır (notaları için bk. a.g.e., s. 67-72). Ayrıca ondan derlenmiş bir de zeybek havası vardır (a.g.e., s. 74). Ney üflemede son derece mahir olan Neyzen'in üslûbu klasik ney üfleme tarzından oldukça farklıdır.

Neyzen Tevfik'in yayımlanmış *Hiç* (İstanbul 1335 r.) ve *Azâb-ı Mukaddes* (İstanbul 1340 r.) adlarında iki şiir kitabı bulunmaktadır. Hayatı, şairliği, hicivleri, nükteleri ve müzik yönüyle ilgili olarak çok sayıda eser telif edilmiştir (şiirleri ve nükteleri hakkında yazılanlar *Halikarnaslı Bohemi Neyzen Tevfik Külliyyatı* adı altında Şevki Koca ve Murat Açış tarafından yayımlanmıştır [İstanbul 2000]; ayrıca bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1937-1941; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Neyzen Tevfik Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1942; a.m.f., *Neyzen Tevfik, Hayatı Eserleri Nükteleri ve Bilinmeyen Tarafları*, İstanbul 1953; Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Neyzen Tevfik*, İstanbul 1958; a.m.f., *Neyzen Tevfik: Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul 1978; K. Onan, *Hiciv Üstadları, Neyzen Tevfik-Şair Eşref*, İstanbul 1961, s. 14-15; Mehmet Ergün, *Neyzen Tevfik ve Azâb-ı Mukaddes'i*, İstanbul 1983; Recep Usta, *Neyzen Tevfik: Hayatı Sanatı ve Eserleri*, İstanbul 1985; Alpay Kabacalı, *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik: Hayatı-Kişiliği-Şiirleri*, İstanbul 1987; Onur Akdoğan, *Müzik Yönüyle Neyzen Tevfik*, İzmir 1991; Yüksel Baştuğ, *Yangın Adamı*, İstanbul 2000; Mustafa Kutlu, "Kolaylı, Tevfik (Neyzen)", *TDEA*, V, 384-386; Eray Canberk, "Kolaylı Tevfik (Neyzen)", *DBİst.A*, V, 44-45; M. Hulusi Yücebiyık, "Kolaylı, Tevfik (Neyzen) / Müzik Yönü", a.e., V, 45.

HASAN AKSOY

NEZÂİR

(bk. EŞBÂH ve NEZÂİR; VÜCÛH ve NEZÂİR).

NEZİR

(bk. ADAK).

NEZİR

(bk. İNZÂR).

NEZİR HÜSEYİN

(نذیر حسین)

(1805-1902)

Hindistanlı hadis âlimi ve Ehl-i hadis hareketinin lideri.

Bihâr eyaletine bağlı Mongîr şehrinin Surecgarh beldesinde doğdu. Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği için Seyyid Nezîr Hüseyin diye anılır. Birçok âlimin yetiştiği bir aileye mensup olmakla birlikte tahsil hayatına geç bir dönemde on altı yaşında iken başladı. İlk eğitimini babası Cevâd Ali'den aldı. Patna'ya bağlı Sâdıkpûr beldesine giderek Şah Muhammed Hüseyin'den *Mişkâtü'l-Meşâbih* ile Kur'ân-ı Kerîm'in Urduca tercümesini okudu. Daha sonra Hindistan cihad hareketi liderleri Ahmed-i Birelvî ve İsmâil Şehîd ile Patna'da karşılaştı (1236/1821). Seyyid Ahmed Şehîd'in vaazından etkilenip hem tahsilini tamamlamak hem de Abdülazîz ed-Dihlevî'den istifade etmek için Delhi'ye gitmeye karar verdi. Bu yolculuk sırasında Gâzîpûr, Benâres ve İlâhâbâd şehirlerinde bazı âlimlerden faydalandı. 1828'de Delhi'ye geldiğinde Abdülazîz ed-Dihlevî vefat ettiği için Abdülhâlık ed-Dihlevî, Molla Ahund Şîr Muhammed Kandehârî, Muhammed Bahş Terbiyet Han, Celâleddin el-Herevî, Kerâmet Ali el-İsrâilî, Abdülkâdir Râmpûrî gibi âlimlerden beş yıl boyunca akî ve naklî ilimleri okudu. Tahsilini tamamladıktan sonra Abdülhâlık ed-Dihlevî'nin kızıyla evlendi ve Abdülazîz ed-Dihlevî'nin torunu ve halifesi Şah Muhammed İshak ed-Dihlevî'nin ders halkasına katıldı. Muhammed İshak'ın 1258'de (1842) Mekke'ye hicretine kadar onun tefsir, hadis ve fıkıh derslerine iştirak ederek icâzet aldı.

Nezîr Hüseyin, Delhi'de Evrengâbâdî Mescidi'nde müstakil bir ders halkası açarak ders vermeye başladı. Aynı zamanda vaaz, irşad ve fetva faaliyetlerini yürüttü. O zamana kadar hocaları gibi Hanefî mezhebine bağlı olan Nezîr Hüseyin, 1270'te (1854) herhangi bir fikhî mezhebe bağlı kalmadan Kur'an ve hadisin zâhirine göre hüküm vermeye ve sadece tefsir, hadis ve